

Mirosław Michalik, Anna Solak

Elegance de France

Tomasz Zyss

BADANIE TEMPY WYPOWIEDZI – NA PRZYKŁADZIE TEKSTÓW TWORZONYCH PRZEZ OSOBY DOTKNIĘTE AUTYZMEM

Streszczenie

W artykule dokonano charakterystyki tempa wypowiedzi jako kategorii badawczej umożliwiającej dokonywanie analiz wypowiedzi zaburzonych. Część praktyczną, w której zaprezentowano opis procesów badawczych oraz uzyskane wyniki badań przeprowadzonych w grupie osób dotkniętych autyzmem dziecięcym, poprzedzają fragmenty teoretyczne dotyczące m.in. porównania tempa wypowiedzi z tempem mówienia oraz deskrypcji komponentów składających się na tytułową kategorię badawczą. Szczególne miejsce przyznano pauzie. Dodatkowo zwrócono uwagę na wybrane ilościowe i jakościowe aspekty mowy, sposoby ich badania oraz analizy, m.in. z wykorzystaniem narzędzi pomiarowych (program *Audacity*) i statystycznych (testy: Shapiro-Wilka, Manna-Whitneya).

Słowa kluczowe: tempo wypowiedzi, tempo mówienia, pauza, autyzm

Research into the pace of speech – based on the texts created by persons with autism

Summary

The article characterizes the pace of speech as a research category which gives us the ability to analyze both normative and impaired speech. The practical part consists of the description of the research process and the results obtained from the group of patients with the autistic spectrum disorder. It is preceded by the theoretical part which describes the notions of the pace of speech and the pace of utterance and their main components. Special emphasis has been put on the notion of *pause*. Additionally, selected quantitative and qualitative aspects of speech have been outlined, together with the ways of their analysis which include measuring tools (*Audacity* software) and statistical tests (Shapiro-Wilk, Mann-Whitney, Fisher-Snedecor).

Keywords: pace of speech, pace of speaking, pause, autism

Wprowadzenie

Badania tempa wypowiedzi w normie rozwojowej oraz w dyskursie zaburzo-
nym zostały zainicjowane w Zakładzie Neurolingwistyki Instytutu Filologii
Polskiej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie natychmiast po powołaniu
tej jednostki do istnienia¹. Pomysłodawcą oraz prekursorem badań opisanych
w przedłożonym tekście był dr n. med. Tomasz Zyss, który wspólnie z prof.
Andrzejem Ziębą podobne projekty diagnostyczne wykonywał w Klinice Psy-
chiatrii Dorosłych, Dzieci i Młodzieży Szpitala Uniwersyteckiego w Krakowie
oraz w Katedrze Psychiatrii Collegium Medium Uniwersytetu Jagiellońskiego
(por. np. Zyss, Zięba 2015; Zyss 2016). Podobne, gdyż dotyczyły tempa mówie-
nia, a nie *stricte* tempa wypowiedzi.

Nie byłoby badań tempa wypowiedzi w zaprezentowanym kształcie, gdyby
nie zmarły niedawno Tomasz Zyss. Jemu właśnie niniejszy tekst oraz zrealizo-
wane i planowane eksperymenty neurolingwistyczne w zakresie oceny tempa
wypowiedzi chcemy dedykować.

Tempo mówienia w psychiatrii

Doktor Zyss – psychiatra – twierdził: „Mowa i mówienie są emanacją proce-
sów myślenia. Rozmaite zaburzenia psychiczne mogą powodować jakościowe
i ilościowe zaburzenia mowy. Wśród tych ostatnich obserwuje się spowolnie-
nie aż do efektu otamowania (najczęściej w depresji) lub do przyspieszenia
z końcowym efektem słowotoku i sałaty słownej (np. w manii). Objawy te są
opanowywane w czasie zwykłej farmakoterapii. Nasilenie (zaburzeń) tempa
mówienia w zaburzeniach psychicznych oceniane jest przy pomocy specja-
listycznych klinicznych skal pomiarowych. Dzisiejsze technologie elektro-
niczne pozwalają na jeszcze dokładniejszą analizę zaburzeń mowy w szeregu
zaburzeń psychicznych” (Zyss, Zięba 2015: 15). Sądy te stały się wstępem do
pogłębionych już deskrypcji, badań i analiz w zakresie: psychiatrycznego po-
działu zaburzeń myślenia i mówienia, tempa mówienia w normie i patologii,

¹ Zakład Neurolingwistyki powstał na mocy Zarządzenia Rektora Uniwersytetu Pedago-
gicznego im. Komisji Edukacji Narodowej z dnia 30.04.2014 r. W jego skład weszli: dr hab.
Miroslaw Michalik, prof. UP – kierownik Zakładu, dr n. med. Tomasz Zyss, dr Magdalena
Ryszka-Kurczab (pierwsze przynależności: Katedra Literatury Staropolskiej i Oświeceniowej,
Katedra Lingwistyki Kulturowej i Komunikacji Społecznej), mgr Katarzyna Lange (pierwsza
przynależność: Katedra Dydaktyki Literatury i Języka Polskiego) oraz doktoranci: Anna Solak,
Wojciech Jagiełowicz, Małgorzata Krajewska, Kinga Mietz, Beata Solowska.

temperamentalnego i osobowościowego podłoża tempo mówienia, tachylalii i bradyllalii, terapii farmakologicznej wpływającej na tempa mówienia, tempa mówienia w schorzeniach z obszaru tzw. dużej psychiatrii, możliwości oceny ilościowej tempa mówienia w chorobie afektywnej dwubiegunowej (por. Zyss, Zięba 2015; Zyss 2016). Ostatnim, niezrealizowanym pomysłem Doktora były badania nad oceną wybranych parametrów ilościowych wypowiedzi pacjentów z depresją wraz z próbą ich korelacji z nasileniem symptomatyki depresyjnej. Dokonywano w tym celu rejestracji wypowiedzi pacjentów z rozpoznaniem depresji pozostających w leczeniu ambulatoryjnym, by uzyskane ścieżki dźwiękowe poddać późniejszej analizie. Szczególną uwagę poświęcono latencji pierwszej wypowiedzi pacjenta (czasowi pomiędzy językową inicjacją lekarza a odpowiedzią, reakcją pacjenta) oraz czasowi trwania pierwszej wypowiedzi. Uzyskane wyniki miały być wykorzystane do opracowania przesiewowego narzędzia testowego służącego wczesnemu wykrywaniu depresji.

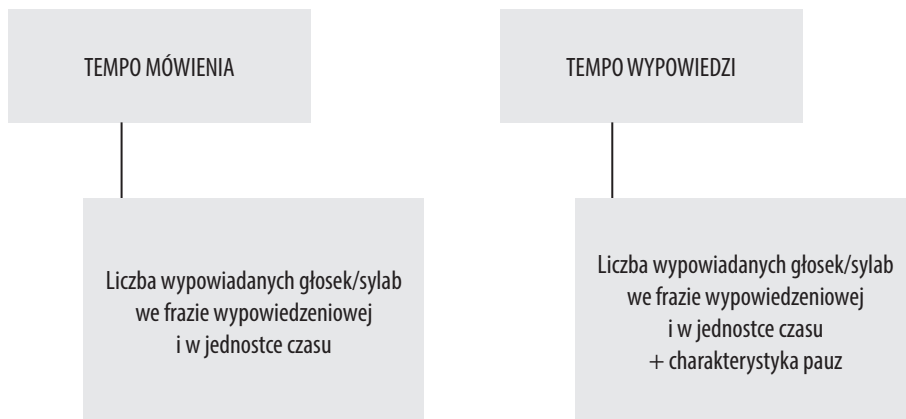
Tempo mówienia a tempo wypowiedzi

Tempo mówienia to termin od dawna obecny w literaturze językoznawczej (por. von Essen 1967; Laver 1994; Woźniak 2012). Definiuje się je jako: „liczbę głosek wypowiedzianych w jednostce czasu” (Woźniak 2012: 556). Wynosi ono średnio 10–12 głosek, czyli ok. 4–5 sylab na sekundę w mowie potocznej (Woźniak 2012). Wiadomo, że modulacja tempa mówienia wpływa na odbiór tworzonej wypowiedzi, ponieważ zapobiega monotoni, dzięki czemu ułatwia słuchaczowi skupienie uwagi na komunikacie (Prusakiewicz-Kucharska 2009).

Badanie tempa mówienia wymaga wskazania sumy artykułowanych głosek oraz czasu, w jakim są one realizowane. W badaniu pominięte zostają pauzy, które pojawiają się w każdej dłuższej wypowiedzi. W związku z tym do badania tempa mówienia wykorzystywane są „regularnie powtarzające się grupy rytmiczne (frazy), trwające ok. 2–3 sekund” (Woźniak 2012: 550). Frazy te są wypełnione środkami językowymi i oddzielone od siebie pauzami o nieokreślonej długości (Cholewiak 2017: 83). Pauzy, patrząc obrazowo, wręcz przestrzennie, to przerwy w ciągu fonicznym, zero dźwięku w systemie znaków akustycznych, odcinki puste w linii fali głosowej (por. Gołąb, Heinz, Polański 1970: 415; Kulawik 1994: 36; Polański 1999: 427). Przerwy – nieistotne podczas wyznaczania tempa mówienia – są kluczowe w analizach tempa wypowiedzi, które obejmuje zarówno jednostki znajdujące się we frazach (głoski lub sylaby), jak również pauzy, a obliczane jest w dłuższych niż fraza wypowiedze-

niowa fragmentach wypowiedzi. Pauzy stanowią znaczącą ich część, ponadto wpływają na kształt, odbiór czy rozumienie komunikatu (Cholewiak 2016). Różnicę między tempem mówienia a tempem wypowiedzi ilustruje rycina 1.

Ryc. 1. Tempo mówienia a tempo wypowiedzi – analiza różnicowa

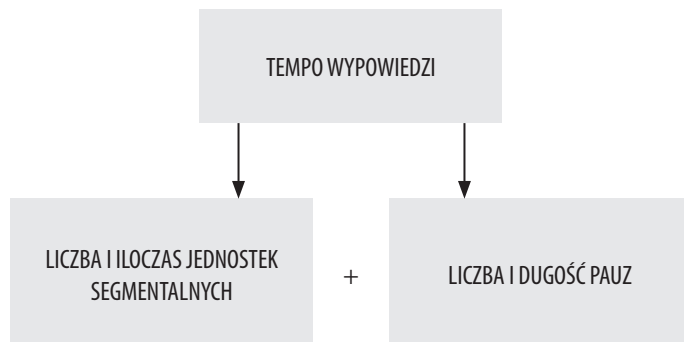
Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury przedmiotu

Reasumując: tempo mówienia informuje o liczbie wypowiedzianych głosek/sylab w frazie wypowiedzeniowej i w jednostce czasu, tempo wypowiedzi z kolei obciąża do dodania do wcześniejszych danych również formalnej (czas trwania i stopień wypełnienia) charakterystyki pauz znajdujących się poza frazami – grupami rytmicznymi, ale współtworzącymi wraz z głoskami/sylabami konkretną wypowiedź². Graficznie cechy definicyjne tempa wypowiedzi ilustruje rycina 2.

Tempo wypowiedzi musi być łączone z charakterystyką pauz. Za Sławomirem Śniatkowskim uwzględniamy trzy warianty realizacyjne pauzy w wypowiedzi: pauzę właściwą, pauzę częściowo wypełnioną oraz pauzę wypełnioną całkowicie (Śniatkowski 2002: 17). Pauza właściwa, czyli niewypełniona, realizowana jest jako moment milczenia, ciszy, nastający pomiędzy kolejnymi językowymi składnikami wypowiedzi. Pauza wypełniona stanowi przerwę w toku wypowiedzi, występującą pomiędzy jej składnikami językowymi, przybierającą jedną z trzech postaci (za: Śniatkowski 2002: 15–18): jednostki lek-

² Z uwagi na różnicę w długości badanych fragmentów komunikatów, będącą wynikiem uwzględnienia pojawiających się w wypowiedzi pauz, tempo wypowiedzi każdorazowo jest niższe niż tempo mówienia. Różnica pomiędzy wskazanymi zjawiskami będzie zależna od liczby i długości pauz występujących w wypowiedziach (por. Cholewiak 2017: 83).

Ryc. 2. Tempo wypowiedzi jako kategoria badawcza

Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury przedmiotu

sykalnej (tu najczęściej jako powtórzenie któregoś z elementów wypowiedzi lub jednostka w funkcji fatycznej), dźwięku artykułowanego (w postaci przeciągniętej samogłoski lub grupy spółgłosek), nieartykułowanego dźwięku ekstralingwistycznego (np. kaszlnięcie). Pauza może przybierać również postać przerwy w wypowiedzi, którą Śniatkowski określa terminem „pauza częściowo wypełniona”. To *de facto* połączenie pauzy właściwej z wypełnioną (2002: 16; por. także Cholewiak 2016; 2017)³.

Procedura badawcza – na przykładzie wypowiedzi dzieci dotkniętych autyzmem dziecięcym

Autyzm a tempo wypowiedzi

Autyzm dziecięcy, jako zagadnienie wkraczające poznawczo, diagnostycznie i terapeutycznie w obszar psychiatrii, logopedii i neurolingwistyki, jest rodzajem całościowego zaburzenia rozwojowego charakteryzującego się: (a) nieprawidłowym lub zaburzonym rozwojem przed 3. rokiem życia oraz (b) charakterystycznym sposobem wadliwego funkcjonowania w trzech ob-

³ Z punktu widzenia innych perspektyw opisu zjawiska można wyróżnić następujące podziały:

1. Pauza krótka (do 1 s.) vs pauza długa (powyżej 1 s.) – kryterium formalne.
2. Pauza gramatyczna (interpunkcyjna, segmentalna) vs pauza niegramatyczna – kryterium funkcjonalne (za: Śniatkowski 2002).

szarach psychopatologii: interakcji społecznych, komunikacji oraz zachowania (ograniczone, stereotypowe, powtarzające się). Obok tych specyficznych cech diagnostycznych występuje często szereg innych objawów, takich jak: fobie, zaburzenia snu i odżywiania, napady złości i (auto)agresji (ICD-10: 248).

Trudności komunikacyjne osób z autyzmem mogą przybierać różną formę i są zależne od wielu czynników, wśród nich wymienić można m.in. okres rozwoju, w którym pojawiły się pierwsze symptomy autyzmu, stopień nasilenia i rodzaj cech autystycznych, poziom rozwoju intelektualnego, współwystępujące niepełnosprawności, przebieg terapii, w tym logopedycznej (por. Wolski 2009: 160).

U dzieci z wczesnym rozwojem autyzmu (F.84.0 – ICD-10) problemy z komunikacją mogą pojawić się już przed 12. miesiącem życia. Dziecko wówczas nie reaguje na głos matki lub jego reakcja jest bardzo słabo wyrażona, nie występuje wokalizacja odruchowa i gaworzenie – dziecko nie używa głosu w celu zwrócenia na siebie uwagi, wyrażenia emocji, nawiązania kontaktu społecznego. Dzieci nie podejmują prób komunikacji niewerbalnej. Część z tych dzieci nigdy nie będzie mówić, a te, które się nauczą, będą doświadczać wielu zniekształceń na tym poziomie (Jaklewicz 1996: 35; por. także Michalik, Solak 2018).

Spojrzenie na mowę w autyzmie pozwala stwierdzić, iż – jak podaje Wojciech Lipski – „dzieci autystyczne mają problemy z naśladowaniem słyszanych dźwięków mowy, sygnalizowaniem swoich potrzeb w sposób językowy, nazywaniem przedmiotów i ich ilustracji, rozumieniem tekstów mówionych i pisanych, wymianianiem poglądów, dyskutowaniem, budowaniem wypowiedzi narracyjnych” (2015: 487). Wymienione, ogólne cechy mają mniej lub bardziej bezpośredni wpływ na tempo wypowiedzi takich osób. Jednak dopiero w ramach pogłębionej charakterystyki poszczególnych, wyodrębnianych na podstawie symptomatologii, typów dzieci autystycznych można ich problemy komunikacyjne wpisać z jednej strony w model dziecka z nikłymi lub żadnymi oznakami wchodzenia w werbalne i niewerbalne interakcje (osoby wycofane), z drugiej – dziecka z językowymi idiosynkratycznymi wzorcami (bezustanne powtarzanie pytań, rytuały werbalne) służącymi lub nie komunikacji (por. zjawisko echolalii) (osoby osobliwe, aktywne, ale specyficzne), z trzeciej – osoby mogącej porozumiewać się werbalnie lub niewerbalnie (osoby bierne) (Lipski 2015: 466). Jesteśmy pewni, że zjawisko tempa wypowiedzi w autyzmie dziecięcym odnieść można do dwóch grup osób: osobliwych oraz biernych (Bobkowicz-Lewartowska 2005). Nie sposób badać tempa wypowiedzi u osób wycofanych, zwykle niemówiących.

W kompetencji lingwistycznej osób dotkniętych autyzmem dziecięcym o profilu osobliwym lub biernym wyróżnia się następujące zjawiska mogące wpływać na tempo wypowiedzi: ekspresja słowna sprowadzająca się do komunikatów w formie pojedynczych słów (Jaklewicz 1996: 35), dysprozodia, echolalie (Bobkowicz-Lewartowska 2005: 58; Lipski 2015: 471), monotonne, przerywane, skandowane, nie płynne wypowiedzi, nadmierna złożoność syntaktyczna, błędy składniowe, przedłużony iloczys głosek, przesadna ich artykulacja, nierówne tempo mowy, perseweraacje głoskowe, stereotypowe powtarzanie pozbawionych sensu ciągów wypowiedzeniowych, zaburzenia oddechowe (Winczura 2008: 37), powtarzalne, idiosynkratyczne wzorce zachowań werbalnych, problemy z nominacją (Lipski 2015: 466, 487). Część z wymienionych zjawisk wpisuje się w teorię kompetencji językowej (błędy artykulacyjne, składniowe), większość umieścić należy jednak w granicach teorii kompetencji komunikacyjnej, pragmatycznej. Ma to związek z faktem, że przy deficytach teorii umysłu, będących determinantą autyzmu, zawsze będziemy mieli do czynienia z deficytami kompetencji komunikacyjnej, ponieważ teoria umysłu stanowi biologiczną podstawę jej rozwoju (Kurcz 2011)⁴. Bez wątpienia wszystkie wymienione zjawiska wpływają na tempo wypowiedzi osób dotkniętych autyzmem, które to może stać się, obok innych zaburzeń prozodycznych, parametrem niesprawności formacyjnej tej grupy użytkowników języka (Grabias 2012; por. także Michalik, Solak 2018).

Hipotezy badawcze

W celu zgłębienia problemu badawczego, jakim jest tempo wypowiedzi osób dotkniętych autyzmem dziecięcym w relacji do tempa wypowiedzi osób w normie rozwojowej (grupy kontrolnej), sformułowano następujące hipotezy badawcze:

1. Występują istotne różnice w średnim tempie wypowiedzi dzieci dotkniętych autyzmem i dzieci w normie rozwojowej.
2. Występują istotne różnice w zakresie średniego udziału pauz właści-

⁴ Teoria umysłu i jej biologiczne podłoże w książce G. Hickoka pt. *Mit neuronów lustrzanych* poddane ostatnio zostały druzgocącej krytyce. Nie mając możliwości empirycznej weryfikacji argumentów „za” i „przeciw” teorii, w niniejszym opracowaniu jedynie sygnalizujemy problem. G. Hickok w ostatniej pracy udowadnia, że teoria neuronów lustrzanych, będąca fundamentem teorii umysłu, jest jednym z większych mitów współczesnej nauki. Obalając ją, badacz uważa m.in., iż: 1. Nie ma bezpośrednich dowodów na to, że neurony lustrzane wspierają rozumienie działania; 2. Neurony te nie są potrzebne do rozumienia działania; 3. Zachowania neuronów lustrzanych u makaków i reakcje mózgu interpretowane jako wynikające z działania neuronów zwierciadlanych u ludzi wzajemnie się różnią; 4. Hipotetyczne uszkodzenie ludzkiego systemu lustrzanego nie skutkuje deficytami w rozumieniu działań (Hickok 2016: 21).

- wych oraz czasu ich trwania w wypowiedziach przedstawicieli dwóch grup badawczych.
3. Występują istotne różnice w zakresie średniego czasu trwania pauz wypełnionych oraz średniego czasu trwania pauz częściowo wypełnionych w wypowiedziach przedstawicieli obydwu grup.

Badania

Celem badań było uzyskanie wyników w zakresie tempa wypowiedzi osób dotkniętych autyzmem dziecięcym oraz porównanie ich z wcześniej ustalonymi normami w tym zakresie⁵. Dodatkowo zaplanowano dokonanie charakterystyki ilościowo-jakościowej pauz notowanych w uzyskanym materiale językowym.

Pierwszy etap prowadzonych badań obejmował zebranie nagrań wypowiedzi dziecięcych (w grupie kontrolnej i w autyzmie)⁶. Każdy z uczniów znał wcześniej osobę przeprowadzającą badanie (relacja uczeń–nauczyciel). Podczas indywidualnych spotkań uczniom zadawane były następujące pytania: *Co robicie w klasie/w grupie? W co się bawicie w grupie? Co robiłeś/-as w świetlicy? Co dziś robiłeś? Co robiłeś wczoraj? Co najczęściej robisz w domu? Co będziesz robił?*

Materiał zebrany do badań to nagrania audio, których wielokrotne odtwarzanie umożliwiło dokonanie pomiarów znaczących zjawisk. W tym celu wykorzystywano program komputerowy Audacity⁷.

Za wskaźniki tempa wypowiedzi określonego użytkownika języka uznano liczbę sylab i liczbę głosek w wypowiedzi oraz długość pauz. Z całości stworzonej przez nadawcę wypowiedzi wybrano fragment ciągły, nieprzerywany reakcjami odbiorcy. Długość fragmentu, który poddano analizie, to 30 sekund⁸.

Analizę wybranego nagrania rozpoczynało jego całościowe wysłuchanie. Wielokrotne odsłuchanie wypowiedzi pozwoliło na sporządzenie jej uprosz-

⁵ Normy zostały ustalone przez Annę Solak w pracy doktorskiej noszącej tytuł *Tempo wypowiedzi dziecięcych*, pisanej pod kierunkiem dr hab. Mirosława Michalika, prof. UP w Zakładzie Neurolingwistyki Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie.

⁶ Badania uczniów pełnosprawnych intelektualnie wykonano w latach 2015–2017 w jednej z tarnowskich szkół, z kolei pozyskiwanie materiału językowego wśród osób z autyzmem miało miejsce w maju 2017 r. w Zespole Szkół Specjalnych nr 10 w Jastrzębiu-Zdroju.

⁷ Audacity Team (2014). Audacity(R): Free Audio Editor and Recorder [Computer program]. Version 2.1.0 retrieved September 19th 2015 from <http://audacity.sourceforge.net/>

⁸ Jeśli w wypowiedzi pojawia się więcej fragmentów tej długości, zawsze do analizy wybrany zostaje pierwszy z pojawiających się w trakcie spotkania z dzieckiem fragment spełniający podane kryteria, będący wypowiedzią spontaniczną.

zonego zapisu – umożliwiającego wskazanie liczby głosek, pauz⁹. Na spisana wypowiedź naniesiono również informacje dotyczące pojawiających się w trakcie jej tworzenia pauz, czasu ich trwania oraz formy.

Po przeliczeniu głosek i sylab w wypowiedzi możliwe było wskazanie tempa wypowiedzi ucznia¹⁰. Dalsze analizy obejmowały dane dotyczące ilościowej i jakościowej charakterystyki pauz w wypowiedzi. Na tym etapie możliwe było obliczenie tempa wypowiedzi i wskazanie procentowego udziału pauz. Dodatkowo, wyznaczając różnicę między czasem trwania głosek/sylab a długością pauz, określono tempo mówienia. Zapisy deskrypcji i analizy tempa wypowiedzi oraz rodzajów pauz u badanych dzieci autystycznych zaprezentowano poniżej.

Fragment wypowiedzi 1. (wiek: 9 lat)

wienc tak wrzosowej (-y -y) [2,75s.] wystarczy że (jj) [1,15s.] jade w prawo (-y) [0,64s.] potem w lewo (-y) [0,38s.] potem (yy potem) [1,31s.] prosto (yy—y) [2,65s.] no i potem skrencam w lewo (-) [0,67s.] no i potem (mm-- no i potem-) [2,65s.] wchodze do szkoły (y) [0,25s.] z powrotem (y) [0,35s.] wracam wystarczy (-- [0,89s.] chyba (aa chyba) [0,96s.] w ten lewo albo w prawo wracam

Liczba głosek	149
Liczba sylab	57

Tempo wypowiedzi: 4,97 głosek/s. (1,9 sylab/s.)

	Liczba pauz	Czas trwania pauz
Pauzy w wypowiedzi	12	14,65
Pauzy właściwe	2	1,56
Pauzy wypełnione	5	4,02
Pauzy częściowo wypełnione	5	9,07

Procentowy udział pauz w wypowiedzi: 48,8%

Fragment wypowiedzi 2. (wiek: 9 lat)

(y) [0,3s.] wczoraj robiłem (myy - myy --) [7,43s.] odpoczywałem sobie (-) [0,28s.] leżałem cały czas (-) [0,47s.] w wakacje byłem u babci i dziadka (yyy-m-) [3,83s.] dziadek mieszka w stalowej a babcia na wsi mieszka (-u-- [2,37s.]

⁹ Transkrypcja miała formę zgodną z zasadami ortografii ogólnej (zapis uwzględnia błędy gramatyczne).

¹⁰ By ten cel osiągnąć, nie można było wykorzystać programów komputerowych służących do automatycznej transkrypcji wypowiedzi, ponieważ nie wyodrębniają one pauz stanowiących elementy foniczne, np. pauz wypełnionych.

u babci sobie leżałem (-) [0,21s.] bo byłem zmęczony (-) [0,44s.] u dziadka tak sam

Liczba głosek	150
Liczba sylab	62

Tempo wypowiedzi: 5 głosek/s. (2,07 sylab/s.)

	Liczba pauz	Czas trwania pauz
Pauzy w wypowiedzi	8	15,33
Pauzy właściwe	4	1,4
Pauzy wypełnione	1	0,3
Pauzy częściowo wypełnione	3	13,63

Procentowy udział pauz w wypowiedzi: 51,1%

Fragment wypowiedzi 3. (wiek: 9 lat)

nie gram na laptopie już (-) [0,38s.] już nie mogę dostawać (-) [0,8s.] mogę tylko iksboksa albo telefon (y-) [0,49s.] czasami gram (yy-) [2,6s.] no za bardzo nie gram aż tak za bardzo nie gram (-) [0,32s.] zbyt (-) [0,46s.] majnkrafta na przykład (-) [0,22s.] tylko że (-tyko że) [0,61s.] tam można drewno budować (-) [0,16s.] akacje (tam so) [0,32s.] różne som tam drewna (-y) [0,8s.] że to trzeba się gałkami ruszać kamerom (ym-) [1,38s.] czymś tam jeszcze ale już zapomniałem wszystko (-) [0,26s.] patryk mó

Liczba głosek	259
Liczba sylab	99

Tempo wypowiedzi: 8,63 głosek/s. (3,3 sylab/s.)

	Liczba pauz	Czas trwania pauz
Pauzy w wypowiedzi	13	8,8
Pauzy właściwe	7	2,6
Pauzy wypełnione	1	0,32
Pauzy częściowo wypełnione	5	5,88

Procentowy udział pauz w wypowiedzi: 29,3%

Fragment wypowiedzi 4. (wiek: 9 lat)

też gry różne (-y-) [2,57s.] szczelaniny (-) [1,34s.] i (i-) [2,03s.] gry o księżniczkach (-) [0,53s.] że księżniczki się przebierają w różne rzeczy (-) [2,73s.] troszeczke gram (-na - na tym) [2,3s.] na tablecie (-) [0,48s.] siedze w świetli-

cy (-) [1,07s.] ten (-) [0,27s.] gram w gry różne (-) [0,94s.] jeżeli (-) [0,35s.]
chcem

Liczba głosek	131
Liczba sylab	49

Tempo wypowiedzi: 4,37 głosek/s. (1,63 sylaby/s.)

	Liczba pauz	Czas trwania pauz
Pauzy w wypowiedzi	11	14,61
Pauzy właściwe	8	7,71
Pauzy wypełnione	0	0
Pauzy częściowo wypełnione	3	6,9

Procentowy udział pauz w wypowiedzi: 48,7%

Fragment wypowiedzi 5. (wiek: 9 lat)

(-) [0,8s.] i (i-) [2,33s.] jeszcze takiego (jeszcze) [0,35s.] atoptowanego (-) [0,37s.] kota który taki nie widzi (y) [0,3s.] nitk nie wie (-y) [0,81s.] z jakiego powodu (-) [0,4s.] może być też w (w) [0,21s.] wypadku bo ma (-) [0,22s.] nomalne oczy tylko po prostu nie widzi (-) [0,51s.] jeszcze podejrzewamy że (jeszcze) [0,26s.] może nie czuje zapachów (-y) [0,84s.] wystarczy tylko palcem (-) [0,32s.] pokazać czy (y) [0,26s.] na to patrzy (-) [0,25s.] i jak nie patrzy to (o-) [0,37s.] jes śleby (-y) [0,86s.] nic nie widzi a jeszcze (y) [0,31s.] w środku pokoju sie cały czas krenci w kół

Liczba głosek	256
Liczba sylab	111

Tempo wypowiedzi: 8,53 głosek/s. (3,7 sylab/s.)

	Liczba pauz	Czas trwania pauz
Pauzy w wypowiedzi	18	9,77
Pauzy właściwe	7	2,87
Pauzy wypełnione	6	1,69
Pauzy częściowo wypełnione	5	5,21

Procentowy udział pauz w wypowiedzi: 32,57%

Fragment wypowiedzi 6. (wiek: 9 lat)

(yy) [0,56s.] lig of (y) [0,3s.] legend (s) [0,2s.] gram z kolegami i czasami (i) [0,54s.] lubie coś tam sobie pograć w hendston (-) [0,35s.] że masz takie kar-

ty różne i musisz sobie wybrać najpierw bohatera czy chcesz być wojownikiem magiem i takim (-) [0,51s.] różnymi postaciami (-) [0,88s.] i wtedy (yy) [0,65s.] rzucasz jakimiś kartami jak (-) [1,09s.] niem (-pod) [0,75s.] posyła ci wszystkie karty że dajesz jakiś dzwonników jak byliśmy (-yy) [1,81s.] w takim

Liczba głosek	250
Liczba sylab	96

Tempo wypowiedzi: 8,33 głosek/s. (3,2 sylab/s.)

	Liczba pauz	Czas trwania pauz
Pauzy w wypowiedzi	11	7,64
Pauzy właściwe	4	2,83
Pauzy wypełnione	5	2,25
Pauzy częściowo wypełnione	2	2,56

Procentowy udział pauz w wypowiedzi: 25,47%

Fragment wypowiedzi 7. (wiek: 9 lat)

(-) [0,36s.] a różne rzeczy (-) [0,44s.] gry o samochodach (- hy-) [1,91s.] takie (-) [3,1s.] netforspid to taka fajna gra o samochodach (-y) [0,67s.] że ten (że -) [2,17s.] pan jest takim kierowcom i musi (wy) [0,53s.] ten wygrać wyścigi (-) [1,26s.] ten kierowca (-) [0,2s.] różnymi (-) [0,15s.] tymi szybkimi tymi słabymi (-) [0,53s.] naczy ja nie gram (-) [0,62s.] czasmi jakieś filmy (-) [1,01s.] no może

Liczba głosek	184
Liczba sylab	77

Tempo wypowiedzi: 6,13 głosek/s. (2,57 sylab/s.)

	Liczba pauz	Czas trwania pauz
Pauzy w wypowiedzi	13	12,95
Pauzy właściwe	9	7,67
Pauzy wypełnione	1	0,53
Pauzy częściowo wypełnione	3	4,75

Procentowy udział pauz w wypowiedzi: 43,17%

Fragment wypowiedzi 8. (wiek: 9 lat)

(y) [1,03s.] sałate kapuste (-) [0,59s.] no ma długi pyszczek (-) [0,85s.] ma uszy takie (-) [0,52s.] no ma długi pyszczek i jest taki jakby (y) [0,27s.] rudy a tak naprawdę jest (czekol -) [0,94s.] ma (-) [0,25s.] na imie diana ale wy-

glonda jak czekolada a każdy na niom mówi rudy (-) [0,37s.] no i (-y) [1,88s.] ona ma oklapniente uszy (-) [0,38s.] jest gruba (-) [0,64s.] bo dużo je (-yy) [0,75s.] lubi sie bawić (-) [1,86s.] ma bronzowe oczy

Liczba głosek	203
Liczba sylab	91

Tempo wypowiedzi: 6,77 głosek/s. (3,03 sylab/s.)

	Liczba pauz	Czas trwania pauz
Pauzy w wypowiedzi	13	10,33
Pauzy właściwe	8	5,46
Pauzy wypełnione	2	1,3
Pauzy częściowo wypełnione	3	3,57

Procentowy udział pauz w wypowiedzi: 34,4%

Fragment wypowiedzi 9. (wiek: 9 lat)

i dać sie na patelnie (-) [0,41s.] jes puszysty (m -) [0,34s.] i ma (biała y) [0,98s.] białom sierść całom (-) [0,71s.] no troche gruby jes (-) [0,85s.] ma (a) [0,34s.] takie uszy jakies dziwne bo (-) [0,23s.] jedno oklapniente drugie w górze (-) [1,12s.] i sie boi każdego (-) [0,73s.] przez cały dzień siedzi w klatce (-) [0,39s.] i je (-) [0,27s.] albo pije (-) [0,64s.] marchewke (-y) [1,58s.] jakies tam japko (-y) [0,66s.] suchom karme takom dla królików (-ym) [2,57s.]

Liczba głosek	202
Liczba sylab	83

Tempo wypowiedzi: 6,73 głosek/s. (2,77 sylab/s.)

	Liczba pauz	Czas trwania pauz
Pauzy w wypowiedzi	15	11,82
Pauzy właściwe	9	5,35
Pauzy wypełnione	2	1,32
Pauzy częściowo wypełnione	4	5,15

Procentowy udział pauz w wypowiedzi: 39,4%

Fragment wypowiedzi 10. (wiek: 9 lat)

(-) [1,14s.] no (o-) [0,48s.] jeździć na rowerze (-) [0,19s.] pływać (-) [0,65s.] pieskiem (-m -) [1,48s.] syrenka (-) [1,05s.] w jaszczembiu to jes na (a-) [0,78s.] takie sieiwy naszej szkoły (-) [0,32s.] to tam jest takie specjalne (-)

[0,39s.] miejsce do pływania (-) [0,34s.] naczy tam ogólnie byłam na kolonii (-) [0,55s.] wychodziliśmy na miasto wychodziliśmy na plaże graliśmy (-) [0,87s.] musieliśmy sprzontać swoje pokoje (-) [1,05s.] no tam sie daje jajko mleko

Liczba głosek	234
Liczba sylab	93

Tempo wypowiedzi: 7,8 głosek/s. (3,1 sylab/s.)

	Liczba pauz	Czas trwania pauz
Pauzy w wypowiedzi	13	9,29
Pauzy właściwe	10	6,55
Pauzy wypełnione	0	0
Pauzy częściowo wypełnione	3	2,74

Procentowy udział pauz w wypowiedzi: 30,97%

Fragment wypowiedzi 11. (wiek: 9 lat)

(-) [0,24s.] wczoraj (-) [0,42s.] robiliśmy amerykańskiej pankejki (-) [0,27s.] i jechaliśmy do dekatlona w żorach do syriusza (-) [0,3s.] takie naleśniki z ameryki (-) [0,48s.] robi się (-) [0,15s.] wbija jajko wysypuje cukier wysypuje monke (-ke) [0,62s.] proszek do pieczenia cukier waniliowy (-y) [0,57s.] odrobine oleju jeżeli (i-jeżeli) [0,87s.] chcom (-om ym) [1,76s.] później (niej -) [0,9s.] mleko woda i gotowe (-) [0,22s.] później (-niej) [1,13s.] dajemy (-jemy) [0,87s.] je (y) [0,43s.] później

Liczba głosek	227
Liczba sylab	96

Tempo wypowiedzi: 7,57 głosek/s. (3,2 sylab/s.)

	Liczba pauz	Czas trwania pauz
Pauzy w wypowiedzi	15	9,23
Pauzy właściwe	7	2,08
Pauzy wypełnione	1	0,43
Pauzy częściowo wypełnione	7	6,72

Procentowy udział pauz w wypowiedzi: 30,77%

Fragment wypowiedzi 12. (wiek: 9 lat)

(yy) [0,26s.] najpierw gotuje sie makaron (-) [0,19s.] później odstawia sie (-) [0,71s.] później sie odcedza i odstawia sie do wystudzenia (-) [0,43s.]

później (y-) [0,94s.] kroimy pieczarki boczek i szynke (-) [0,36s.] to dajemy na patelnię (żeby samż żeby się) [1,43s.] żeby się zrumienieniły (-póź) [0,87s.] i później robimy sos beszamelowy (-) [0,38s.] później do naczynia żaroodpornego (-) [0,27s.] nakładamy makaron (-) [0,45s.] później już szynka (-) [0,28s.] później boczek (-) [0,26s.] później pieczarki (-) [0,4s.] później sos beszamelowy ale

Liczba głosek	269
Liczba sylab	113

Tempo wypowiedzi: 8,97 głosek/s. (3,77 sylab/s.)

	Liczba pauz	Czas trwania pauz
Pauzy w wypowiedzi	14	7,23
Pauzy właściwe	10	3,73
Pauzy wypełnione	2	1,69
Pauzy częściowo wypełnione	2	1,81

Procentowy udział pauz w wypowiedzi: 24,1%

Fragment wypowiedzi 13. (wiek: 9 lat)

(- yy) [1,81s.] rysuje się brzuch (- y) [1,4s.] kopy (-) [0,4s.] ta (-) [0,27s.] z nogami (- y- y-) [6s.] zapomniałam (-) [1,57s.] o już wiem (-) [1,4s.] czeba przecież (y) [0,58s.] zrobić (-) [0,46s.] brzuch szyje (-) [0,46s.] głowe (y-) [1,75s.] usta policzki (-) [0,78s.] uszy (-) [0,4s.]

Liczba głosek	87
Liczba sylab	36

Tempo wypowiedzi: 2,9 głosek/s. (1,2 sylab/s.)

	Liczba pauz	Czas trwania pauz
Pauzy w wypowiedzi	13	17,28
Pauzy właściwe	8	5,74
Pauzy wypełnione	1	0,58
Pauzy częściowo wypełnione	4	10,96

Procentowy udział pauz w wypowiedzi: 57,6%

Fragment wypowiedzi 14. (wiek: 9 lat)

(-) [0,49s.] czasami (i) [0,32s.] lubie jeść fastfudy (-y) [0,99s.] ale najbardziej lubie (-) [1,05s.] lody (czas --) [1,16s.] no (-) [2,42s.] lubie gazowane napoje

ale zawsze lubie owocki jeść (- yy) [0,9s.] japko (-) [0,75s.] zazwyczaj jeszcze śliwki (y-) [1,78s.] kupiliśmy z mamom marakuje to jest taka kwaśna ale (-) [0,55s.] taki z mionszem ale pyszna (-) [0,96s.]

Liczba głosek	174
Liczba sylab	73

Tempo wypowiedzi: 5,8 głosek/s. (2,43 sylab/s.)

	Liczba pauz	Czas trwania pauz
Pauzy w wypowiedzi	11	11,37
Pauzy właściwe	6	6,22
Pauzy wypełnione	1	0,32
Pauzy częściowo wypełnione	4	4,83

Procentowy udział pauz w wypowiedzi: 37,9%

Fragment wypowiedzi 15. (wiek: 9 lat)

(-) [0,25s.] oglondam bajki (- ze) [1,64s.] ze ukradałeś auta (-) [5,94s.] i ty kradłeś (-) [0,15s.] a ja (- a ja) [2,33s.] goniłem cie i (ii) [0,69s.] bewes potem w więzieniu (-e-) [2,04s.] scelałeś do ludzi (-) [0,16s.] a (aa) [0,45s.] były komisariacie (--) [3,23s.] ty miałeś schowany i potem cie

Liczba głosek	123
Liczba sylab	54

Tempo wypowiedzi: 4,1 głosek/s. (1,8 sylab/s.)

	Liczba pauz	Czas trwania pauz
Pauzy w wypowiedzi	10	16,88
Pauzy właściwe	5	9,73
Pauzy wypełnione	2	1,14
Pauzy częściowo wypełnione	3	6,01

Procentowy udział pauz w wypowiedzi: 56,27%

Fragment wypowiedzi 16. (wiek: 9 lat)

(-) [0,28s.] krasz no of (-) [0,35s.] klans ono (-) [0,38s.] no tam że (ee) [0,37s.] ty masz klan (-) [0,42s.] ty możesz walczyć z klanem swoim (-) [0,21s.] i abo możesz zrobić taki trening dla swoi (-) [0,68s.] jego (-) [0,35s.] możesz (-) [0,15s.] też z kimś walczyć na klanie (-) [1s.] i możesz jesz is do drugiej wyspy (-) [0,26s.] ciemnej (-) [1,54s.] i tam też walczyć z jakimiś dobrymi nowymi

(-mi) [0,68s.] potworkami (-) [1,02s.] i też wylatują (też) [0,56s.] te (e- te) [1,25s.] fioletowe

Liczba głosek	218
Liczba sylab	85

Tempo wypowiedzi: 7,27 głosek/s. (2,83 sylaby/s.)

	Liczba pauz	Czas trwania pauz
Pauzy w wypowiedzi	16	9,5
Pauzy właściwe	12	6,64
Pauzy wypełnione	2	0,93
Pauzy częściowo wypełnione	2	1,93

Procentowy udział pauz w wypowiedzi: 31,67%

Uzyskany od szesnaściorga dzieci dotkniętych autyzmem materiał językowy, opisany i przeanalizowany pod kątem przyjętych kryteriów badawczych, został porównany z analogicznymi danymi uzyskanymi od szesnastu uczniów prawidłowo rozwijających się. Przebadane osoby autystyczne, których średni wiek wynosił 9 lat i 6 miesięcy, zaliczyć można do dwóch grup: osobliwych oraz biernych językowo (Bobkowicz-Lewartowska 2005). Wszyscy byli pełnosprawni intelektualnie. Parametr płci – dziewczynki/chłopcy – w obu grupach wynosił 5/11, średni wiek uczniów bez zaburzeń rozwojowych wynosił zaś 9 lat i jeden miesiąc.

Wyniki – analiza ilościowa

W celu zweryfikowania hipotezy dotyczącej ewentualnych różnic w zakresie przyjętych kryteriów określających tempo wypowiedzi i zjawiska z nim związane w dwóch grupach badawczych analizie porównawczej poddano następujące parametry: średnie tempo wypowiedzi (głoski/s, sylaby/s + czas trwania pauz), średnie tempo mówienia (głoski/s, sylaby/s), średni udział pauz w wypowiedziach (liczba + dane procentowe), średni czas trwania pauz (s), średni czas trwania pauz właściwych (s), średni czas trwania pauz wypełnionych (s), średni czas trwania pauz częściowo wypełnionych (s). Uzyskane wyniki wpisano w tabelę 1.

Tab. 1. Uzyskane dane liczbowe w zakresie przyjętych kryteriów-parametrów

Kryteria porównania – parametry badawcze	Grupa kontrolna	Uczniowie dotknięci autyzmem
Średnie tempo wypowiedzi	7,1975 głosek/s 2,99375 sylab/s	6,4916 głosek/s 2,65625 sylab/s
Średnie tempo mówienia	11,226875 głosek/s 4,66625 sylab/s	10,43435 głosek/s 4,27297 sylab/s
Średni udział pauz w wypowiedziach	12,5625 (ok. 13 pauz) 35,895%	12,875 (ok. 13 pauz) 38,8925%
Średni czas trwania pauz właściwych	4,319375 s	4,88375 s
Średni czas trwania pauz wypełnionych	1,380625 s	1,05125 s
Średni czas trwania pauz częściowo wypełnionych	5,069375 s	5,4425 s
Średni wiek badanych	9,1	9,6

Źródło: opracowanie własne

Szacunkowa ocena uzyskanych wyników pozwala zauważyć różnice między poszczególnymi parametrami w dwóch grupach badawczych. Kwestia ich ewentualnej istotności została zweryfikowana analizami statystycznymi.

Wyniki – analiza statystyczna

Analizy statystyczne zebranego materiału obejmowały trzy punkty – grupy danych: 1. Średnie tempo wypowiedzi, tu: głoski/s, sylaby/s, oraz średnie tempo mówienia, tu: głoski/s, sylaby/s; 2. Średni udział pauz w wypowiedziach, tu: ilość oraz dane procentowe, a także średni czas trwania pauz właściwych, tu: sekundy; 3. Średni czas trwania pauz wypełnionych, tu: sekundy, oraz średni czas trwania pauz częściowo wypełnionych, tu: sekundy. Podział ten wynikał ze specyfiki danych, od której z kolei zależał rodzaj użytych testów.

Pkt. 1. Średnie tempo wypowiedzi oraz średnie tempo mówienia

W celu sprawdzenia zachodzących zależności wykonano parametryczny test t. Test zastosowano, ponieważ rozkład zmiennych miał charakter rozkładu normalnego. Charakter rozkładu zmiennych sprawdzono za pomocą testu Shapiro-Wilka. We wszystkich analizach przyjęto poziom istotności $p = 0,05^{11}$.

¹¹ Oznacza to, że za punkt graniczny przyjmuje się prawdopodobieństwo wynoszące 95%. Jeżeli wartość $p > 0,05$ to uznajemy, że ryzyko występujących różnic zmiennej zależnej w podziale na grupy jest zbyt duże, aby stwierdzić, iż to zmienna niezależna powoduje owe różnice.

Wynik

Wykonany test nie wykazał różnic istotnych statystycznie w żadnym sprawdzanym obszarze ($p > 0,05$). Oznacza to, że grupa (norma/autyzm) nie różnicuje istotnie wyników w zakresach: średniego tempa wypowiedzi (głoski/s), średniego tempa wypowiedzi (sylaby/s), średniego tempa mówienia (głoski/s), średniego tempa mówienia (sylaby/s).

Pkt. 2. Średni udział pauz w wypowiedziach oraz średni czas trwania pauz właściwych

W badaniu ww. parametrów użyto tych samych testów statystycznych.

Wynik

Wykonany test nie wykazał różnic istotnych statystycznie w żadnym sprawdzanym obszarze ($p > 0,05$). Oznacza to, że grupa (kontrolna/autyzm) nie różnicuje istotnie wyników w zakresach: średniego udziału pauz w wypowiedziach (liczba), średniego udziału pauz w wypowiedziach (%), średniego czasu trwania pauz właściwych (s).

Pkt. 3. Średni czas trwania pauz wypełnionych oraz średni czas trwania pauz częściowo wypełnionych

Do sprawdzenia występujących różnic dla średniego trwania pauz wypełnionych i średniego trwania pauz częściowo wypełnionych wykonano test Manna-Whitneya. Było to spowodowane charakterem zmiennych, który był różny od normalnego, co sprawdzono testem Shapiro-Wilka – por. punkty 1 i 2 analiz statystycznych.

Wynik

Test Manna-Whitneya nie wykazał różnic istotnych statystycznie w żadnym sprawdzanym obszarze ($p > 0,05$). Oznacza to, że grupa (kontrolna/autyzm) nie różnicuje istotnie wyników w zakresach: średniego czasu trwania pauz wypełnionych (s) oraz średniego czasu trwania pauz częściowo wypełnionych (s).

W takim przypadku nie możemy mówić o różnicach, które są istotne statystycznie. Wartość $p < 0,05$ pozwala na odrzucenie hipotezy zerowej, która mówi o równości średnich/median.

Zakończenie

Analizy statystyczne nie potwierdziły zakładanych, hipotetycznych różnic w tempie wypowiedzi przedstawicieli dwóch grup badawczych. Wynika z tego, że tempo wypowiedzi osób autystycznych jest zbliżone do tempa wypowiedzi osób w normie rozwojowej. Jeśli udałoby się uzyskane wyniki potwierdzić na większej populacji, wówczas utrwalone twierdzenia na temat „monotonnego, przerywanego, skandowanego sposobu mówienia osób dotkniętych autyzmem, ich nie płynnym mówieniu, przedłużonym iloczasiem głosek i innych zjawiskach decydujących o tempie wypowiedzi i tempie mowy” musiałyby ulec głębokiej rewizji.

Uzyskane wyniki zaskakują. Doktor Zyss – racjonalista i empirysta – powiedziała: *oki doki*.

Bibliografia

- Bobkowicz-Lewartowska L. 2005, *Autyzm dziecięcy. Zagadnienia diagnozy i terapii*, Kraków.
- Cholewiak A. 2016, *Tempo wypowiedzi gimnazjalistów – pilotażowe badania ilościowo-jakościowe*, „Forum Logopedyczne”, 24, s. 101–111.
- Cholewiak A. 2017, *Metodologiczne aspekty badania tempa wypowiedzi (ujęcie neurolingwistyczne)*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Logopaedica”, 6, s. 82–88.
- Essen von O. 1967, *Fonetyka ogólna i stosowana*, Warszawa.
- Gołąb Z., Heinz A. Polański K. 1970, *Słownik terminologii językoznawczej*, Warszawa.
- Grabias S. 2012, *Teoria zaburzeń mowy. Perspektywy badań, typologie zaburzeń, procedury postępowania logopedycznego*, [w:] *Logopedia. Teoria zaburzeń mowy*, red. S. Grabias, M. Kurkowski, Lublin, s. 16–69.
- Hickok G. 2016, *Mit neuronów lustrzanych*, Kraków.
- ICD-10. 2008, *Międzynarodowa Statystyczna Klasyfikacja Chorób i Problemów Zdrowotnych ICD-10. Rewizja 10*, t. 1, Centrum Systemów Informacyjnych Ochrony Zdrowia, Warszawa.
- Jaklewicz H. 1996, *Autyzm wczesnodziecięcy. Diagnoza, przebieg, leczenie*, Gdańsk.
- Kulawik A. 1994, *Poetyka. Wstęp do teorii dzieła literackiego*, Kraków.
- Kurcz I. 2011, *Charakterystyka kompetencji komunikacyjnej. Teoria umysłu i pojęcia z nią związane*, [w:] *Język jako przedmiot badań psychologicznych. Psycholingwistyka ogólna i neurolingwistyka*, red. I. Kurcz, H. Okuniewska, Warszawa, s. 107–148.
- Laver J. 1994, *Principles of Phonetics*, Cambridge.
- Lipski W. 2015, *Standard postępowania logopedycznego w przypadku autyzmu*, [w:] *Logopedia. Standardy postępowania logopedycznego*, red. S. Grabias, J. Panasiuk, T. Woźniak, Lublin, s. 461–516.
- Michalik M., Solak A. 2018, *The pace of speech in autistic spectrum disorder*, „Acta Neuropsychologica”, 4, s. 433–441.
- Polański K. (red.), 1999, *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Prusakiewicz-Kucharska S., 2009, *Głos w komunikacji cz. 2. Kiedy głos mówi więcej niż słowa*,

<http://www.easyvoice.pl/czytelnia/kultura-zywego-slowa/182/glos-w-komunikacji-cz-2-kiedy-glos-mowi-wiecej-niz-slowa?page=2>.

Śniatkowski S. 2002, *Milczenie i pauza w gramatyce nadawcy i odbiorcy. Ujęcie lingwoedukacyjne*, Kraków.

Winczura B. 2008, *Dziecko z autyzmem. Terapia deficytów poznawczych a teoria umysłu*, Kraków.

Wolski A. 2009, *Przygotowanie dziecka z autyzmem do uczestniczenia w edukacji*, [w:] *Kompleksowe wspomaganie rozwoju uczniów z autyzmem i zaburzeniami pokrewnymi*, red. J. Kossewska, Kraków, s. 155–168.

Woźniak T. 2012, *Niepłynność mówienia*, [w:] *Logopedia. Teoria zaburzeń mowy*, red. S. Grabias, M. Kurkowski, Lublin, s. 549–565.

Zyss T. 2016, *Badania nad liczbowymi aspektami mowy u pacjentów z depresją – wstępne wyniki badań*, „*Neurolingwistyka Praktyczna*”, 2, s. 7–13.

Zyss T., Zięba A. 2015, *Tempo mówienia – kilka uwag z psychiatrycznego punktu widzenia*, „*Neurolingwistyka Praktyczna*”, 1, s. 15–26.

- Mirosław Michalik
Zakład Neurolingwistyki
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie
- Anna Solak
Tarnowska Szkoła Wyższa

RETORYCZNE, PERSWAZYJNE, ARGUMENTACYJNE HORYZONTY

Bogusław Bogusz

METONIMIA JAKO JEDEN ZE ŚRODKÓW JĘZYKA FIGURATYWNEGO W WYPOWIEDZIACH UCZESTNIKÓW PROGRAMU TELEWIZYJNEGO „EUROPA DA SIĘ LUBIĆ”

Streszczenie

Artykuł poddaje analizie specyfikę wypowiedzi uczestników wybranych odcinków programu telewizyjnego „Europa da się lubić”, koncentrując się na takim elemencie języka figuratywnego jak metonimia. Uchwycenie metonimizacji analizowanych wypowiedzi pokazuje, jak wzbogaca ona język, oraz w jaki sposób profiluje komunikowanie się uczestników programu telewizyjnego, mającego określone założenia i cel emisji.

Słowa kluczowe: język figuratywny, metonimia, program telewizyjny „Europa da się lubić”

Metonymy as a part of figurative language in several episodes of the television programme “Europe can be liked”

Summary

The article performs an analysis on the several episodes of television programme “Europe Can Be Liked”, underlining figurative language element such as metonymy. The capture of the metonimization of the analysed expression shows, how metonymy enriches the language and profiles communication of participants of the TV programme, that has specific assumptions and purpose of broadcasting.

Keywords: figurative language, metonymy, television programme “Europe Can Be Liked”

Tekst ten nie powstałby, gdyby nie śp. Doktor Tomasz Zyss, który będąc wykładowcą na kierunku logopedia (realizowanym w formie studiów fakultatywnych równoległe z filologią polską) w Katedrze Logopedii i Lingwistyki Edukacyjnej Uniwersytetu Pedagogicznego (niegdysiejszej WSP, a później AP)